

Nutiden är snart forntid den med

Den 3:e september 2011. Kolmilan är i det närmaste klar. Uppe på milan står Lennart Möller. Nedanför i mörka kläder Ulf Larsson och i vita kläder Hans Bergenarp.

Bli medlem i Kils hembygdsförening

Medlemsavgift: 100 kr, Familjeavgift: 150 kronor

Postgiro 17 26 61-1

I medlemsavgiften ingår denna skrift

Priset för övriga är 75 kr st

Besök vår hemsida:

<http://www.narkeskilshembygdsforening.se>

Berättelser

Förr och Nu i Närkes Kil

Nr 7

Kils hembygdsförening

2011

Från redaktionen

Här är nummer 7. Liksom de tidigare skrifterna i serien Berättelser Förr och Nu i Närkes Kil så har denna tillkommit genom flera personers bidrag. Liksom tidigare år delar vi med oss av egna erfarenheter och av material från oss själva och det som våra förfäder lämnat vidare.

I denna skrift får vi läsa om Kils brandkår med mera som rör bränder och brandförebyggande arbete, vi kan läsa vidare om elljusspårets tillkomst och utvecklingen fram till nu. På cirkelträffarna har många från när och fjärran bidragit med pusselbitar i skriften stora väv. Tack ska ni ha allesammans.

Redaktörer Kerstin Möller och Alf Cronskär

Foton: Om inte annat anges Alf eller Kerstin

Ansvarig utgivare: Kerstin Möller

Tfn till Kerstin 019—28 20 65

e-post till Kils hembygdsförening är:

kjell@brunnstorp.se

Idén med skriften är att genom att sprida berättelser om dåtid och nutid, bidra till att ge mening och sammanhang i vår bygd i vår tid. Några har starka rötter sedan många generationer, andra är nyinflyttade och åter andra på tillfälligt besök. Alla lika värdefulla.

Fotot på framsidan av Kils kyrka kommer från Vå fint foto.

Tryckt på Örebro universitet, Örebro i september 2011

Arbete med Kolmilan 2011

Arbetet med att bygga Kolmilan sker i flera steg. En viktig etapp är när milveden reses in. På bilden nedan är milan

rest. Dessförinnan har marken vägts av, rosten lagts dit, kungen och tändtrumman ställts på plats.

Ett annat viktigt steg är när milan täcks med granris.

Det går åt massor. På bilden nedanför har toppen

försetts med en presenning för att skydda mot eventuell väta.

Slutligen ska kolstybben ösas på. Tänk när detta förr i tiden gjordes för hand. Här öses milan med traktorkraft.

I Kil har vi en lång tradition med frivilligt arbete där bygdens folk ställer upp med både handkraft och maskiner. Ett sådant exempel är arbetet med bygget av elljusspåret som vi skrivit om tidigare. Här är det David Andersson som sitter bakom spakarna i grävaren.

I midsommarveckan njöt omkring 40 personer av sill och potatis och givetvis dragspelsmusik.

På fotot spelar John Ericson dragspel på för-midsommarfesten. John är barnbarn till Rune Eriksson som skrev berättelsen om de stygga gossarna (sid 37 – 42). På bilden syns vidare en del av gästerna och utsmyckningen med björkar med mera.

Nu ser vi fram emot ytterligare ett gott verksamhetsår och många aktiviteter på Hembygdsgården! /Alf C

Innehållsförteckning

Kils Borgarbrandkår	4
Brandlarm	8
Brandvakt i Tomasboda	20
Brandingenjör Magnus Bern	28
Hålahult en bortglömd historia	34
Stygga gossar...eller den natten fingo de intet	37
Sportklubbens elljusspår	43
Elof Ersson på Norra Flyckeberget och om Hoffman	49
Hembygdsföreningens cirkel från början av 1990-talet	51
Året på hembygdsgården	52
Arbete med Kolmilan 2011	55

Kils borgarbrandkår

Borgarbrandkåren i Kil bildades 1952 när Kils kommun slogs samman med Axberg. Brandkåren i Kil upphörde år 1970.

Fyra av brandmännen som var med i Kils borgarbrandkår lever än. Det är Lars Larsson, Karl-Åke Jansson, Åke Willén och Hans Oscarsson. Tre av dem, Hans, Åke och Karl-Åke har lämnat värdefulla bidrag till detta avsnitt. Dessutom har vi fått flera berättelser bland annat av Ulla Andersson, vars man Karl-Erik var brandchef.

På 1950 och 60-talet var det fyra deltid- eller borgarbrandkårer här omkring Förutom den i Kil, fanns det en i Ervalla, i Axberg och i Lillån, sa Åke. Dessa mindre brandkårer lades ner vid kommunsammanslagningen 1970. Lillån var den brandkår som var kvar längst. Deras brandstation låg där

Runar Fall nu förtiden säljer bilar. Folk ute i bygderna ville ha sin brandkår kvar men brandchefen i Örebro stred med näbbar och klor för att det skulle bli en stor brandkår med brandstation inne i stan. Det finns flera berättelser om honom. Han var lite speciell.

På bilden till höger, från Nerikes brandstation syns en gammal brandspruta.

Brandmännen

Vid bildandet av brandkåren i Kil, blev Karl-Erik Andersson i Nygården brandchef och Erik Olsson i Hammarby var vice.

Av naturliga skäl har verksamheten mest pågått under den varma tidsperioden. Onsdagar har varit arbetsdagar på gården. Då har ett tiotal medlemmar träffats, umgåtts, fikats och – naturligtvis – jobbat med diverse reparationer och förbättringar. Fasaderna har reparerats och rödfärgats, vår nya flaggstång invigdes lagom till midsommar. Rummet har fräschat upp, målats och tapetserats.

Fortfarande har vi ett gott stöd och samarbete med ägarfamiljen Sundström

Vi har också festat och trivts på gården!

Första Adventssöndagen samlades ett trettiotal personer som bjöds på tomtegröt och skinksmörgås.

14 maj hölls Vårmarknad med ett hundratal besökare. Man kunde handla allt från närproducerade ägg till keramik.

an. Orsaken till detta var att när en gång denna gräns skulle dragas motsatte sig de boende i Ramshyttan den tänkta dragningen. De förstod att om de i fortsättningen skulle få tillhöra Nora betydde det att de skulle få vara med om ett dyrt kyrkobygge i snar framtid. I Kil fanns sedan länge en kyrkobyggnad.

Året på hembygdsgården

På fotot från Lilla gården syns rundeln med sin blomsterfäring och de nymålade dörrarna i ockragult. Samma färg som på fönsterbågarna.

De övriga i brandkåren var: Lars Larsson i Hammarby, Harry Karlsson i Hammarby, Oskar Johansson i Hammarby, Carl-Axel Ohlsson i Hammarby, Carl-Albert Karlsson i Hammarby, Ivar Karlsson i Hammarby, Ernst Karlsson i Hammarby (Konsum), Sixten Asplund i Vallby och Harry Karlsson i Vallby. Efter några år tillkom: Åke Willén i Hammarby, Hans Oscarsson i Hammarby, Thor Åkerlund i Norrbacka, Karl-Åke Jansson i Broby och Arne Olsson i Falla. Farsan (Oskar Johansson) var nog ca 60 år och den nedre åldersgränsen var 15 år, sa Hans.

Brandstationen i Kil

Brandstationen var inhyst i källaren på det lilla huset som ligger mitt emot Vedlunds handel. En gång i tiden, när det fanns mejeri i Kil, var det ost lager. Därför händer det att huset kallas "kupan".

Numera är det personalutrymme till kyrkvaktmästaren där uppe med ingång mot vägen. På den nedre våningen som vetter ut mot gårderna är det förråd. Än idag hänger skyltarna från tiden det var brandstation kvar.

Brandbilen och den övriga utrustningen

Utrustningen var begagnad. När vi fick sakerna var de redan utdumpade av yrkesbrandkårerna. Vi fick saker som de inte ville ha.

Brandbilen var en Volvo från 1942 Det var en bensinmotor på 105 hk och den var 4-växlad. Det satt ett 6 volts batteri i bilen. Bilen vägde nästan 6 ton när tanken var full med vatten. Vi hade samma gamla bil hela tiden. Det var inte så roligt att åka för ungarna nästan hann cykla i kapp när vi körde med fylld vattentank, sa Hans.

Handbrandsprutan köpte Karl-Erik Andersson. Hans fru Ulla skänkte den till hembygdsföreningen. Det var en llneslang som var ny för så där 25 år sedan.

Det var ett dimmunstycke till vattenslangen. Man måste det, för med en stråle sprutar man bara isär elden, sa Hans.

Gammal brandslang från Nerikes brandkår.

På fotot av brandbilen syns Karl-Åke Jansson, och barnen bakom ratten samt en del av brandstationen i Kil. Det är Karl-Åkes fotografi.

Arne Carlsson skriver: Detta är Johan Detlof Hoffman. Ramshytte bruks sista egentliga brukspatron. Han övertog bruket efter fadern Johan Hoffman vid dennes bortgång 1849. Johan Detlof sålde Ramshyttan och tillträdde en annan befattning i Nora. Han var medlem i skarpskyttekåren i staden. Kanske inte så aktiv men ändock kårens standarbärare.

Hembygdsföreningens cirkel från början av 1990-talet

I anteckningar från cirkeln räknas arbetsfördelningen upp. Det står bland annat att Sven-Åke Eriksson, Blackstahyttan ansvarade för frågor rörande kyrkan., för frågor rörande järnhanteringen var det Ulla Carlsson. Följande lilla notis gäller både kyrkan och järnhantering: Enligt sockenkartan för Kil går gränsen upp som en kvadrat norr om Ramshytt-

Men, så kom en kall vinterdag, 16 jan. 1844 och som vanligt hade Olof en mila att omhulda. Vid ett besök på densamma för att täppa till en frät och klubba milan råkade han trampa ned på ett mycket farligt ställe och brändes så svårt att han troligen ljöt en omedelbar död. Prästen i Kil, troligen Anton Berg, skrev i dödboken om dödsfallet, "nedföll i en kolmila".

Efter dödsfallet blev dödsboet tillsänt en räkning för tillverkning av en likkista till den som under 29 år levererat kol till Ramshytte bruk. Att skänka efter 2 riksdaler och 47 skilling kunde inte ägaren av bruket, Johan Hoffman ha råd med, men ett hushåll på 18 personer och trots att det fanns 5 döttrar var också 6 pigor anställda och 8 man i smedjan. Det fanns det pengar till.

Den 20 mars utlystes från predikstolen i Kils kyrka om auktion vid Flyckeberget. Till densamma kom 50—60 personer.

Sommaren 2011 restaurerades och restes några gamla gravvårdar på den norra delen av Kils kyrkogård. Det var bland annat Närkekonservatorn Gabor Paztor samt några skickliga ungerska stenkonservatorer som stod för restaureringen som genomfördes på uppdrag av riksantikvarieämbetet. På stenen på bilden står Hoffmans namn.

Hans och Karl-Åke berättade om klädseln. Vi hade hårda vita rockar med asbetssidor. Rocken gick ner till knäna (Se fotot på brandkåren och gymnastikflickorna på sid 18). Byxor fick vi hålla med själva. I uniformen ingick gummistövlar. Dessutom hade vi en plåthjälm och ett särskilt bälte. I bältet hängde brand yxan och det fanns en sorts hake som man kunde spänna ett rep i. Se fotot nedanför och det på nästa sida.

Vi hade en rökdykarutrustning. Den bestod av mask och gastuber men inget rep av asbets. Jag var rökdykare berättade Hans och tillade, om jag hade ramlat omkull, vem hade hämtat mig. Det var inte som nuförtiden. Vi hade inget ledningsrep för att hitta tillbaka.

Vi hade nära till allt. Vi klarade oss med de dåliga redskapen vi hade. När man tänker på brandstation och brandbilen här nere, så var det förfärligt egentligen. Det som gjorde att vi med usel utbildning och usel utrustning lyckades var att vi hade lokalkännedom, sa Hans.

Karl-Åke Jansson håller upp bältet som hör till brandmännens uniform.

På fotot nedanför ligger Karl-Åkes bälte. I bältet sitter den branddyxa som hör till uniformen. Bredvid ligger den metallfärgade hjälmen och även den branddyxa varje brandman fick som tack och minnesgåva när brandkåren lades ner. Längst fram ligger båtmössan som också hörde till uniformen.

Ulla har också kvar Karl-Eriks hjälm och yxa. När man tänker på kläderna kan man undra om de var till skydd för något, kommenterade Ulla.

Jour och övningar

Vi hade jour i tre veckors intervall. En vecka jour och sen ledig i två. Vi hade samma ersättning oavsett om det brann eller inte. Sista året tjänade jag nog 1,700 kronor. Det

Vid SM 1986 vid Ånnaboda som Garphyttans IF arrangerade fick vi hand om plogningen av parkeringsplatser. Vi fick låna traktorer av Närkes Maskin och förare hade vi i bygden. Vi fick också ta hand om all korvförsäljning under alla tävlingsdagar och då skulle vi ansvara för 6-8 försäljningsställen. Korv handlades in från Lithells (Sibylla) och alla som deltog fick gå korv kurs på fabriken i Sköllersta. Det var en rolig vecka och klubben tjänade ca 100 000 kr på uppdraget plogning och korv.

Mycket har hänt inom föreningen och vid Hallskogsvallen under dessa år och roligt har vi haft. Nu har planeringen av nytt Elljusspår startat och det gäller framförallt att spara energi. Elen är som alla vet en stor kostnad för husägare och så även för idrottsplatsägare.

Under åren som gått sedan 1979 vet vi att många kilometer har tränats på spåret och vi hoppas att ännu flera snörika vintrar väntar på oss och att skidspåret återigen blir en samlingsplats för Kilsbor i alla åldrar.

Olof Erson på Norra Flyckeberget

Nedtecknat av Arne Carlsson

År 1815 kom en man vid namn Olof Erson som torpare till Norra Flyckeberget. Han och hans hustru Britta Andersdotter hade en treårig son Erik och den då ettårige Anders. Familjen utökades med fem barn. Så det var nio personer att försörja för Olof och Britta. Tyvärr avled hustrun i april 1840. I augusti året efter gifte Olof om sig med Stina Jansdotter.

Olofs huvudsysselsättning var att kola ett flertal milor per år, men naturligtvis också att hugga veden och allt annat arbete innan kolningen kunde påbörjas. Dessa arbeten skulle utgöra ersättning för torparrendet till markägaren Johan Hoffman på Ramshytte bruk. Dit skulle kolen också levereras.

Vi genomförde flera skidtävlingar vid Hallskogsvallen och tidigt hade vi, med hjälp av Bosse Sundström och Hasse Karlsson på Computer Service, ett riktigt bra datatidtagningssystem. Det var imponerande att så fort alla i åldersklassen gått i mål så var vi klara med resultatlistan som speakern då kunde läsa upp i högtalarna. Svealands Skid-distrikt utsåg Närkes Kil SK till arrangör av Ungdomens Svealandsmästerskap 1987 som skulle genomföras andra helgen i mars. Många kilsbor och medlemmar i KSK ställde upp i funktionärsstaben och med god snötillgång, skidspår som Gunnar Eriksson dragit, datatidtagning från Computer Service och många tävlande blev det en bra tävling som många fortfarande minns.

Skidtävling på Hallskogsvallen. Bilden från Skidklubben.

Detta medförde att vi något år senare fick arrangera Svealandsmästerskapet för seniorer och juniorer som tyvärr måste flyttas till Fjätersvålen eftersom ingen snö fanns varken i Närkes Kil eller Ånnaboda.

mesta man tjänade var under jourveckorna. När jag låg ute på jobb jag fick säga ifrån mig brandkår uppdraget. Om jag jobbade t ex i Katrineholm fick jag löneavdrag från brandkåren, säger Hans Oscarsson.

Den första måndagen varje månad, utom när det var för kallt, hade vi brandövning vid station. Då tog vi ut motorsprutan och för att se till att batteriet var laddat. Karl-Erik var väldigt noga. Han var nere och testade en gång i veckan. På den tiden hade vi en batteriladdare som var på 6 volt.

Ulla, ger ett annat exempel på att Karl-Erik verkligen gick in för sin syssla. Om åskan gick en sommarnatt, gick Karl-Erik upp och klädde på sig, för att kunna vara beredd om larmet skulle gå.

Bilden från Närkes brandkår visar en gammal kommenderings-tavla.

Brandlarm

När larmet gick var det en siren som tjöt. Karl-Erik hade larm kopplat till sin telefon. När telefon ringde i Nygården, blev det ett förfärligt oväsen på sirenen som satt utomhus, minns Ulla. Det tjöt oavsett vem som ringde. Min systerdotter blev alldeles förskräckt när hon var hos oss.

Ulla berättade om en händelse innan hon och Karl-Erik gift sig. Ulla var lärarinna i skolan i Kil och höll lektion i en sal med fönster som vette ut mot vägen. Brandlarmet gick och alla ungar rusade upp och ställde sig vid fönstret för att se

vad som försiggick. De ville få springa ner till brandstationen. Ulla sa nej. Då blev ungarna jättearga. En sa: Men är inte fröken förlovad med Karl-Erik? Då är det väl inte för mycket att vi och fröken får gå och titta. Det hjälpte inte heller, utan Ulla fortsatte lektionen.

Utryckning

När larmet gick hos Karl-Erik i Nygården åkte han ner till brandstation och utlöste sirenen som fanns där. Inne i brandstation fanns en tavla.

På den skrev vi upp var det brann. När vi var 2-3 stycken åkte bilen med motorsprutan. Sen kom resten efter i egna bilar. Vi hade en anspänningstid här nere på ca 5 minuter.

En gång brann det när vi spelade en fotbollsmatch, jag fick springa som fan, berättade Hans.

Karl Åke Jansson i brandbilen.

Karl-Åkes foto

Karl-Åke berättade att han bodde längst bort av brandmännen. När jag kom fram till brandstation hade de andra redan åkt. Då fick jag läsa på tavlan och sen ta mig fram själv. I början hade jag motorcykeln sen skaffade jag bil.

Gunnar Eriksson sitter på snöskotern och bakom den hänger snösläden Närmast Gunnar står Göte Gerhardsson och längst höger Åke Sörman.

Bilden tillhör Skidklubben

Invigningen av spåret.

Vi beslutade att luciadagen 1979 skulle invigningen genomföras. På ett skidmöte hos Karl-Erik Göthberg i Lindesnäs kom vi fram till att be Håkan Henriksson, dåvarande präst i Kils församling, att vara invigningstalare. Han var inte sen att tacka ja till uppdraget. När Affe kl. 18.00 denna luciakväll tände lamporna spelade Robert Sundström och Urban Larsson en fanfar på sina trumpeter och prästen och folket jublade. Invigningsfesten hade vi i det inte helt färdigbyggda klubbhuset men alla var glada för att ljuset ännu en gång kommit till Kil. Nu har det gått 30 år och en del stolpar börjar bli lite "murkna" och reparationsplaner pågår. Närkes Kil SK blev en aktad skidklubb under många år, vi genomförde skiddagar för skolan då vi tog hand om friluftsdagar där även Axbergshammars och Ervallas skolor deltog.

Under hela 1978 var det mycket folk engagerade. Vi var en kärntrupp på ca 16 st. som alltid ställde upp och många semesterdagar offrades på spårbygget. Alla jobbade ideellt och ingen ersättning betalades ut varken i maskinhyra eller annan ersättning. Många roliga stunder hade vi under bygandet och det är minnen som alltid kommer att sitta kvar. Tror alla lantbrukare var med och gjorde något med sina maskiner. Inte minst den dag när vi skulle köra flis på spåret, som vi köpt av Valåsens sågverk eller hämtat i Alguts-torp där kommunen ställt en flismaskin. All flis som den gjorde fick vi ta till vårt spår. Den lördag vi började köra flis var det 6 – 7 traktorer med gödselspridare och lastare som var ute och körde. Ingemar Larsson planerade allt arbete med jordbruksredskap och såg till att alla som ville fick möjlighet att vara med.

Sedan kom inkopplingen av lamporna som bevakades noga av Affe Lindquist och K-G Löthgren från Kils Elektriska. Det var inte många som kunde klättra med stolpskor men vi lånade skylift och med Svenne Nord vid ratten kunde några av oss stå uppe i liften och koppla in trådarna. K-G Löthgren hade kurs med oss så att allt gick rätt till. Hela tiden var det ideellt arbete som utfördes.

Hösten 1979 tänkte vi att vi skulle kunna ta spåret (lampbanan) i drift. Som skidförening var vi redan en aktiv klubb. En gång i Wadköpingsloppet var vi över 30 st från Närkes Kil SK på startlinjen. Flera åkte Vasaloppet och senare också öppet spår.

Klubben skaffade en snöskoter så vi kunde klara av att hålla körbara spår när vintern kom. Spårsläde tillverkade Torsten Sundström i sin verkstad och jag tror att vi fortfarande använder den.

Den gamla brandklockan finns på Nerikes brandstation.

Åke Willén och hans pappa var skogsarbetare. Åke sa: En gång en vinter var vi uppe och högg i skogen ovanför Marka. Plötsligt hörde vi brandlarmet. Jag kastade mig i bilen för att köra ner till Kil. Rätt vad det var stod forsmästare Sjöströms Volvo mitt på vägen. Det gick inte att komma förbi och ingen människa syntes till. Bilen var olåst. Jag gick in, lossade på handbromsen och lyckades baxa ner bilen i diket, så jag kunde komma förbi. När jag kom ner till byn visade det sig att det inte var här det brann utan i Ervalla. När jag kom tillbaka stod hela jaktlaget från Pappers bruket på vägen till Marka där jag baxat bilen i diket. De hade varit ute och letat rätt på en skadskjuten älg. Ingen sa något om att bilen låg i diket, avslutade Åke.

Det var inte alltid det var skottat eller plogat. Vi kunde få pulsa i snön bortåt 3 km. Det var inte roligt när det skedde, men en kan skratta åt ett efteråt, säger Hans. Jag minns en gång när det var soteld långt, långt bort i skogen, berättade Karl-Åke.

En gång brann det i Skärmarboda. Jag lyckades få upp bilen högt upp i backen men brandchefen blev jättearg för att jag pressade bilen så hårt, sa Hans. Men jag tänkte på hur vi annars hade fått dra slangar långt nerifrån.

Vi i Kil har ju än idag seden att ta varandra i hand när vi hälsar. Det går roliga rykten, om att man skulle handhälsa innan man börja släcka, skojade Hans.

Efter släckningen när vi kom tillbaka till brandstationen var det inte det lättaste att på vintern, rulla ihop en frusen slang. När vi tömde slangarna fick vi hälla varmvatten på dem för att kunna vika den i 3 meters längder. På senare tid körde vi dem till brandstationen i Lillån. De hade ett torn där vi kunde hissa upp och torka slangen. Här fanns det inte något sådant därför fick vi åka till Lillån med de frusna slangarna.

De hade bränt ner stugorna vid Skogatorp. Men, det fanns en timmerlada kvar och vi skulle få träna på att släcka den. Brandcheferna i Axberg och Örebro åkte upp och tände på. Vi skulle stå här nere och vänta på att få larmet som skulle komma inifrån Örebro. Vi fick se att det rök uppe i skogen. Sen började vi se flammor och då drog vi. När vi kom fram fick vi ovetat för att vi var så sena. Sen skulle brandstationen i stan ta över. Vi hade ett försprång i Kil. När Örebro tog över efter Kils brandkår. När vi var aktiva var vi igång på 5 minuter, då var Örebrokåren i Mellringe om de skulle till Kil, menar Hans.

Bränder

Vi hade 7 – 8 utryckningar per år. När vi stängde brandkåren var det inte mer än 3. Det kunde vara soteld, skogsbrand, mm. Det brann sällan i husen, fast folk hade levande ljus. På alla år var det två bilbränder. En bil brann vid Älgesta och en annan brann vid Hällby. Hans sa att han inte varit med där djur brunnit inne, det måste ju vara hemskt. Men, hur många råttor fanns inte i bilarna på den tiden. Åke däremot minns branden i ladugården vid Latorps herrgård.

Det brann som sjutton och vi var där från flera olika brandkårer. En del djur vi lyckats få ut gick tillbaka in i lågorna. Djur gör visst så, sa Åke. Vi slet nog ett dygn med den branden. Karl-Åke sa att han nog var ledig, för han har inget

Bergmark. Orvar blev också intresserad så arrendeavtal tecknades. Vi hade gjort en kalkyl att det skulle kosta 100.000 med lampor, grävning och allt.

Närkes Kil SKs styrelse gick i borgen för ett banklån på 100.000. Vi satte in pengarna på banken och var då klara med att göra beställningar av material som lampor och kablar. Allt material köptes naturligtvis av Kils Elektriska som också ansvarade för att arbetet gick rätt till. Efter första året fick vi totala kostnaden av Örebro Kommun som bidrag och lånet kunde lösas. Efter kontakter med kommunens skogvaktare började vi röja. Varje lördag och söndag gick vi där och röjde och när detta var gjort kom kommunens grävmaskin och började med övrigt markarbete.

Vi började samla stolpar redan 1978 och med kommunens hjälp fick vi ta hand om stolpar från ledningar som dom rivet ner. Det gick åt en hel del stolpar (85 st). Stig Johansson som var ordf. i KSK vid denna tid lånade sin jobbarbil från Örebro Energi och åkte runt och hämtade upp stolpar som vi burit fram till vägen.

Från början var det inte ett hygge men när markägaren väl tecknat avtal och byggandet av elljusspår skulle starta valde dom att ta ner all skog. Ungefär hälften av alla stolpar grävde vi ner för hand och övriga med grävare.

Skälet till att det gick ner mot bagarstugan är att man skulle kunna starta från olika håll tex här nere i byn. Det är ganska bra idag. Vi ser att många går på här nere i byn.

Orvar Bergmark, en av tidernas i särklass skickligaste fotbollsspelare med bland annat 94 landskamper i fotboll. Föddes 1930 i Bureå och avled i Örebro 2004.

Staffan Gustavsson på skidtävling i Kil.
Fotot tillhör Kils sportklubb.

Vi började tänka mer och mer på att vi skulle ha ett eget elljusspår men hur skulle det gå till. Vi planerade en stäckning på 2,5 km och markägare var kyrkan (stiftet), så 1977 skrev jag till kyrkorådet i Närkes Kil och ställde frågan om det var möjligt att få bygga ett elljusspår med sträckning från Hallskogsvallen till Bagarstugan och tillbaka. Hallskogsvallen låg på Arne Olssons mark och gör fortfarande. Vi fick inget svar direkt men efter en tid kom Hugo Larsson och pratade med mig. Han blev intresserad av projektet och tog kontakt med Strängnäs Stift i ärendet. Hugo ordnade så stiftsjägmästaren kom hit. Vi gick upp i skogen och tittade och stiftets skogvaktare blev kontaktad och planen godkändes. Arrendeavtal skulle skrivas och stiftet vill göra detta med Örebro kommun och inte en idrottsföreningen. Kommunen kontaktades och där satt en färgstark man som hette Orvar

minne av den händelse.

Åke: Det brann nästan stup i ett och mycket uppåt Ramshyttan. I den stora vita gården i Ramshyttan blev det soteld en nyårsnatt. Det var nästan 30 grader kallt. Dessförinnan hade det varit en lång period med blidväder. Då eldades det med björkved och lite drag. Det tjärade ihop. När kallperioden kom tog det eld. Hela skorsten sprack. Karl-Axel och jag var uppe på skorsten vi var de enda som inte var höjdrädda. Vi sänkte ner en kedja med klot. Kedjan vart röd. Rätt vad det var for kulan ner i pannan. Uj uj vad kallt det var, den natten, minns Åke.

Rökdykarna gick upp och sökte efter folk och värdesaker. Hans berättade att en gång var det så varmt, att färgen på trappträcket hade börjat flagna och stod upp. Jag var tvungen att ta mig ut. Det var så varmt där uppe så när jag petade på nylonskjortorna ramlade de av galgarna.

Det brann i Rosendal, på natten på trettondagsafton. Han som bodde där kallade sig för konstnär. Huset brann upp, han stod utanför vid staketet och grät när vi kom. Vi åkte fram till Sjöström och började pumpa vatten ur dammen. Han vaknade och undrade vad som stod på. Vi sa att det var Rosendal som brann. "Då blev jag av med den" sa Sjöström.

Gamla hjälmar från tiden före 1936 vid Nerikes brandkår.

Hans sa, det kunde bli lite humor med tankvagnen när inte vattnet räckte till. Det brann där uppe hos Vedlund. Det brann i hela övervåningen, vi blåste på så mycket vi kunde och försökte dämpa elden från taket. Åke Wilén gick in från norra gaveln med trästegen och slangens och jag på södra gaveln med en trästege. Vattnet tog slut i tankbilen. Vi var tvungna att byta plats till en källa. Det tog lång tid. Medan vi väntade började det brinna i Åkes trästege. Åke skrek, får jag inget mer vatten för nu brinner det i min stege. Thor Åkerlund stod på verandan. Jag satt gränsle i fönstret. Då small dunken med fotogen. Jag riktade brandsprutan dit, men då stod ju Thor där, sa Hans. Jag sprutade ner honom totalt. Det var vinter så han fick åka hem.

Soteld uppstod när de smygda och sen brassa på. Då blev det sittandes i skorsten. När det var soteld fick man vara väldigt noga med att inte få ner kulan för långt för då fastnar den. Man måste rensa skorsten under tiden. Det gäller att stänga draget i spisen. Vid ett tillfälle blev det soteld samtidigt som det var det bakning på gång i stugan.

Skyldocka med gammaldags brandmannas utrustning. Från Nerikes brandkår.

En gång brann det i ett garage i Ramshyttan. De hade fått eld på bensin med motorsåg, en liten bil en Morris tog eld. Lågorna slickade väggen men gick aldrig in i kåken vi lyckades släcka alltihop. Vi upptäckte att vi hade tappat

kriget och drog oss tillbaka från förposter och högkvarter. Fram på eftermiddagen for de sin väg och vi firade segern genom att dela på en sockerdricka. Snart var det måndag och i rovlandet väntade nya äventyr.

Sportklubbens Elljusspår

Lars H. Gustavsson berättar:

Lars med familj flyttade till Närkes Kil 1973. Först bodde vi i Vallby kvarn och sen i "lärbostaden" innan vi köpte huset i Norrbacka. Barnen har växt upp här. När jag kom hit var jag intresserad av idrott. Såg att det fanns en fotbollsplan och 1974 gick jag med i Närkes Kil SK's fotboll. Men intresset för skidåkning fanns också och jag och Karl-Erik Göthberg åkte skidor ihop med bl.a. genomförande av Wadköpingsloppet. I Närkes Kil SK fanns en Skidsektion där Torsten Sundström, Barbro Larsson och Georg Clarisy verkade, men 1976 utökades skidsektionen med mig, Jonny Rääf och Karl-Erik Göthberg. Vi satte igång med skidträning vid Hallskogsvallen. Jonny Rääf, Alf Lindkvist, Elisabeth Eriksson, Solveig Bodin, Lisbeth Gustavsson, Berit Samuelsson m. fl. var med i tränarstaben och skötte träningen två kvällar i veckan. Vi fick åka till Karlslund och ibland Garphyttan för att träna i elljusspår.

Elljusspåret vid Hallskogsvallen.

Så gick vi fram mot maskburken och såg att det var en gammal ansjovisburk. Det stod Non plus Ultra på den. Det är latin och betyder oöverträffligt, det yppersta. När nu kusten var klar fortsatte vi vår samaritgärning och efter en stund upptäckte vi en mask-

burk till och det här var den rätta! Det stod Non plus Ultra på den också, tydligen ett populärt märke för maskburkar. Nu förstod vi att sista reven fanns här, vi drog upp den och petade bort masken. Sedan lade vi benen på ryggarna och sprang stigarna hem. Det var skönt att komma från mygg och knott som plågat oss hela kvällen. Vi gjorde en sista koll nere vid ladan. På tältplatsen var det full aktivitet, fotogenkök pumpades, pilsnerkorkarna smällde och det började osa stekt korv ända bort till oss där vi satt i ladan. Nu var det dags att avsluta spaningarna för dagen. Men vi skulle träffas tidigt på söndagsmorgonen. När jag låg i sängen, innan John Blund gjorde entré, fick jag besök av eftertankens kranka blekhet. Tänk om de hade fått lov att fiska och tänk om någon hade sett oss, vilket bråk det skulle bli! Men det trodde jag inte var möjligt, vi hade ju varit så försiktiga.

Plötsligt var det morgon och mor Elin började slamra med mjölkkrälen, morgonmjölkningen var klar och det var min tur att dra separatorn. När jag kom ut på gården kom Stig-Arne farande på sin unika cykel, den som vi kallade kameleonten. Han gjorde en elegant stoppsladd och frågade: Är de vakna?

Det var de inte. Vi började vår vakthållning i ladan och där fick vi vänta länge. Först när fromma Kilsbor var på väg till högmässan började det röra sig vid tältplatsen. Efter mycket om och men gick de iväg för att vittja. En av dem hade en hink, EN HINK, HAHA! Vi följde efter dem, vid badgölen tog de rökpaus. Diskuterade högljutt men så vände de tillbaka med tom hink. Då visste vi att vi hade segrat! Vi blåste av

bort en man. Vi sprang och letade efter honom i skogen det var rörigt, sa Hans. Det var Erik och han låg och sov i andra änden.

Det brann en gång i Nygården där Karl-Erik bodde. Det var ett tvåvåningshus. Åke sa, jag var nog inte mer än 12-13 år. Vi tyckte det var förfärligt att huset brann ner. Det var en riktig brand. Ekonomibyggnaden och den gamla stugan klarade sig. Nygården det var 1950 som det brann. Vi fick gå och titta. Harry Karlsson i Vallby klättrade upp i stolpen och klippte av trådarna, som gick dit.

Före det, kanske 1930, så brann bägge Nytorpa lagårdarna. Frösvidal ställde upp med en handpumpad brandspruta. De hämtade vatten i dammen. De körde också med en häst som stöp när de kom till dammen. Att ta en kall häst och köra i galopp det gick inte, så han stöp.

Torsten Sundström sa att när det brann i Falla börja det nära på brinna i spåntaket. Gubben var så arg att de sprutade på spånerna. Jag såg, sa Gunnar Forsman, när spåntaket brann. Då reser sig spånerna.

Hans mindes ett tillfälle som hade kunnat bli svårt. Det var när uthusen brann hos Birgitta och Yngve Einarsson. Vi hade turen att vinden blåste åt rätt håll mot Hälleby. Hade det blåst åt andra hållet med alla dessa spåntak i den täta Blackstabyn hade det kunnat bli katastrof för den byn.

När Arne Olssons svinhus brann var jag i mitt svinhus. Då såg jag flagor från aluminiumtaket, nästan ända upp i Broby, berättade Hans Oscarsson.

Skogsbränder

De flesta bränder var i skogen. Sommaren 1955 då brann det mycket för det var en torrsommar.

Fotot visar förödelsen och en brandslang vid branden nära Hultamossen sommaren 2008. Bilden är nerladad från Noras brandkår.

http://www.nora-rtj.se/res/RaddningstjanstNora/080704_3.jpg

Karl-Åke berättar om den stora skogsbranden i Brobyskogen vid Vårhällaberget. Det började brinna i ett hus. Både huset och ladugården blev totalförstörda, det var en riktig brasa. Bara flygeln blev kvar och den står än, sa Karl-Åke.

Om vi tidigare haft några samvetsbetänkligheter så var de nu som bortblåsta. Nu var vi inte längre sabotörer utan samariter, vi hade ju befriat den stackars masken. Så fortsatte vi på stigen efter bäcken tills vi såg nästa pappersbit hänga på en buske och vinka åt oss. Snart var en mask till på rymmen och så höll vi på tills vi närmade oss den stora böljan som vi brukade bada i och där vi lärt oss simma lite bröstsim. Plötsligt kände vi röklukt, när vi smög närmare såg vi att våra storfiskare hade tagit en rökpaus. Det var tur att vi känt röklukten, annars hade vi kunnat bli upptäckta. Snart var dom på väg igen och vi följde efter men nu mycket försiktigare. Vi var nu inne i den del av dalgången där bäckfåran skar djupt ner genom grusåsen. Just som vi passerat stigen som kommer från Brunnstorp och stupar rakt nerför den branta dalsidan mot bäcken blev vi stående blickstill: MASKBURKEN!

Ett tiotal meter framför oss stod en plåtburk. Vi dök ner bakom närmaste buske, här hade de förstas glömt maskburken och nu var någon på väg tillbaka för att hämta den. Vi väntade spant och andlost. Minuterna gick men vi hörde ingenting utom myggornas inande och bäcken som mumlade i bakgrunden. Var det den burken som motorcykelmannen hade med sej när han kom för att plocka mask? Vi väntade en lång stund till, vi blev osäkra, hade han överhuvudtaget någon burk alls? Vi väntade lite till och plötsligt hörde vi dom, men från ett oväntat håll, de kom på stigen uppe på åskanten. Vilken väg skulle de ta, den som gick mot Brunnstorp eller den som ledde ner mot oss? De valde ingendera utan fortsatte rakt fram och då förstod vi att de var på väg mot tältet och ölen.

ladan ska heta Råghalmsladan som den alltid har gjort – och så fick det bli. Nu måste vi ju hålla ihop och inte bråka om småsaker så vi satte oss i halmen och spanade ut genom springorna i väntan på att fisket skulle börja och vänta fick vi. Vi hade bra utsikt över tältplatsen, där var ett stök och bök, vi hörde fotogenkök som pumpades, pilsnerkorkar som smällde och det skålades gång på gång. En gång hörde vi att en av dom klagade på att äggen var för hårdkokta. Allt det här drog ju ut på tiden och vi började bli otåliga men ett par turer efter saft och bullar höll oss i alla fall vakna.

Men så äntligen när solen började luta mot väster och skuggorna blev långa så bröt dom upp. Nu var vi spända på om dom skulle väster- eller österut? Naturligtvis gick dom mot väster som alla stassare före dom hade gjort. De gick över vägen vid landsvägsbron och lade ut den första reven i böljan som vi kallade för klappgölen, det var där som byns kvinnor klappade och sköljde tvätten vid vår- och höstbyken. Näe de hade försvunnit in bland buskarna som växte tätt intill bäcken smög vi fram till gölen. Reven var inte svår att hitta, de hade märkt ut den med en bit tidningspapper. Vi Lyssnade spánt om det fanns någon i närheten, men allt var lugnt, det var bara myggorna som höll kvällskonsert.

Försiktigt drog vi upp reven och såg att en stor daggmask slingrade sig på en stor krok. Hajkrok – muttrade Stig-Arne. Ja, det var ju inte vad en sparsmakad bäcköring gillade, det visste vi av erfarenhet. Du – sa Stig-Arne, Jag tycker synd om den här masken, ska vi hjälpa honom att rymma? – Ja visst skulle vi det, det var ju för det som vi hade kommit hit. Så vi petade av masken och lade tillbaka reven.

De som hyrde det där stället var inte hemma när det började brinna så ingen människa blev skadad. Sen började det brinna i skogen. Branden spred sig snabbt. Det brann både på vår mark och på grannmarken som Gunnar Persson ägde. Fem tunnland brann upp, sa Gunnar Forsman. Det här var innan jag börjat i brandkåren, sa Karl-Åke. Jag var 18 år och jobbade i jordbruket hemma hos far, Karl Jansson. Jag tog min motorcykel och körde mot skogen. Ställde motorcykeln i ett dike och började hjälpa till med släckningen. När brandbilen kom körde den på motorcykeln så styret blev snett minns Karl-Åke. Vi trampade för att kväva elden, slet i buskar och slånor. På natten gick vi brandvakt. Även Lillåns brandkår var med och hjälpte till. De åkte tvärs över skogen. Det är många som minns denna skogsbrand. Gunnar Forsman minns hur han var med och släckte och att brandbilen kom bra långt upp i skogen. Hans Lindblad var med på eftersläckningen. Hans berättade att hans far, Oscar som ju var brandman och var med vid den släckningen men Hans själv hade inte fyllt 15 år.

En gång brann det i Klockarhyttan bäcken vid Klockhammardammen. Det brann norr om vägen bra långt upp vid skaten, det var långt upp till stenvallarna. Vi hade inte slang så vi kom dit. Vi fick dra motorsprutan i skogen med stubbar och helvete. Vi var fyra man. Någon skickades till Klockarhyttan och ringde till Ivan Lundström och sa: Nu öppnar du dammluckorna vid Kalltjärn. Det dröjde inte lång stund förrän det kom vatten och då släckte vi snabbt.

Vid skogsbranden i 1941 i Olssons skog i Falla kördes vatten från Vallbyån. Många hjälptes åt. Kalle Holm och hans dotter Majken, Ella-Greta Persson, Kalle Lager, Arne Carlsson med flera ställde upp. På natten gick bland annat Harry Karlsson (Professorn) och Henrik Persson, dräng hos Sundströms brandvakt, men Henrik var så trött att han somnade. Många hjälpte till att hinka vatten från bäcken. Valter ställde upp med nya aluminium hinkar från affären. De bildade en lång kedja med cirka 30 man. Om det började med ca 10

liter i hinken så var det bara några få liter kvar när vattnet nådde fram till branden. Stället kallas än Brända fallet, berättade Arne Carlsson.

Hans berättar att hans far och farbror var nära Mattsa när de fick se att det brann i Kil. De slängde sig på varsin cykel, det gick fort. Gustav åkte ut i skogen, men klarade sig.

Fotot ovanför som någon i hembygdsföreningen skänkt visar uppställningen vid en fotbollsmatch mellan brandkåren i Kil och gymnastikflickorna någon gång mellan 1966—1969.

Brandmännen på kortet ovan är från vänster: 1: ?, 2. Harry Karlsson Hammarby, 3. Lars Larsson Hammarby, 4. Åke Willén, 5. Arne Olsson Falla?, 6. Karl-Erik Andersson Nygård, 7. Hans Oscarsson Hammarby, 8. Carl Axel Olsson Falla?, 9. Oskar Johansson Hammarby och 10. Tor Åkerlund Norrbacka co 11. Karl-Åke Jansson Broby

Nåja, krig eller fred, äventyret hade i alla fall börjat.

Hur skulle vi göra för att förhindra rovfisket som vi i vår fantasi förstörde upp till rena utfiskningen av, åtminstone en kilometerlång sträcka av bäcken västerut upp emot Stenarstugan, att de skulle gå åt det hållet tog vi för givet. Det hade ju alla "stassare" som varit här förut gjort. Bäckens betydde oerhört mycket för oss, där tillbringade vi vår barnoms somrar. I gamla tider fanns det kräftor i bäcken, en gammal bybo berättar att när han var pojke var det ibland så gott om kräftor att de fiskade med både händer och fötter.

Fötter? Det gick till så att man under varma och mörka augustivällar satte sig vid strandkanten, stoppade ner fötterna i vattnet och när man kände att kräftorna nöp i tårna så sparkade man till högt och kraftigt upp i luften så att kräftorna for upp ur vattnet. När de sedan kom ner kunde man fånga dem i hatten. Tro det om du vill, men så berättades det.

Medan vi funderade hur vi kunde lösa rovfisket hörde vi plötsligt att motorcykeln startades och såg hur den rullade iväg upp mot landsvägen och väl där fick den full gas och försvann i ett moln av rök och damm uppför Finntorpabacken. Ljudet av motorn låg som en slöja över nejden tills det plötsligt smällde till ett par gånger och det blev tyst. – Nu körde han ner i "Klossekärret"- sa Stig-Arne. Klossekärret kallades ett sankt område söder om kullen där valborgsmässoelden flammade. Så illa var det nu inte för efter någon timme kom ekipaget tillbaka. Förmodligen med välfylld maskburk.

Under tiden hade vi funderat på hur vi skulle göra. Vi måste ha en strategi – sa jag – stallekullen får bli högkvarter och ladan ner mot bäcken blir en framskjuten förpostering. Alla krigsreportage och frontrapporter från kriget i Abessinien och Spanska inbördeskriget hade gett mej många nya ord som jag gärna ville briljera med men det imponerade inte på Stig-Arne, han sa –st—str—förposten va är det för sikt .. nej

massa andra grejor plus en låda med ölflaskor. Det var en sån där stor låda som innehöll femtio flaskor och kallades för en "soffa". Ja här skulle det nog bli fest.

Sedan de halsat ett par flaskor vardera började kaffekokning och tältresning. Vi stod på vår sida av bäcken och såg med ogillande på det som hände på tältplatsen. Då plötsligt gubben som skällt på oss vid sommarfesten kom emot oss. - Nu vill han nog plocka mask här i gödselhögen här bakom oss - sa Stig-Arne och mycket riktigt. Han hoppade över bäcken, flinade mot oss och sa - vi tänkte fiska lite här i bäcken, jag kan väl plocka några maskar i dynghögen där borta där hönsen går?

- - Nähej! - säger Stig-Arne (han var den mest kvicktänkta och talföra av oss) det blir inget av med det, masken ska hönera ha för de värper ägg två gulor i när de fått kaka mask. - Hakan på "stassaren" sjönk flera centimeter och han glodde på oss i flera sekunder men så gjorde han helt om och gick muttrande tillbaka. Vi tyckte oss höra dj.... Bonnungar. Nu var det krig!!

På fotot som vi fått låna sitter Rune på en gunghäst på hjul. Kortet är taget vid huset i Prästtorp där Rune växte upp. Idag ägs huset av Lennart Möller.

Gymnastikflickorna på foto på förra sidan är: Nr 1 Birgit Persson, 2 var fostersyster till Harry Karlsson, 3 Märta Påls-son, 4 Margareta Edberger, 5 Gun Gustavsson, 6 Stina Eriksson 7 Britta Lindström?, 8 Sonja Jonsson 9? 10 Lisbeth Bodin (Eriksson).

Bilden nedan fann Andrea Calmerfalk när hon sökte i Landstingets arkiv efter material om Hålahult. Vid den här skogsbranden ska både personal och patienter hjälpt till att släcka elden. Med tanke på kläd-seln är det troligen någon gång under första halvan av 1900-talet.

Se även intervjun med Andrea på sidan 35

Brandvakt i Tomasboda

På 1930-talet byggdes många brandbevakningstorn, efter omfattande skogsbränder 1934 bland annat i Småland. Avsikten var att kunna larma om skogsbrand i ett tidigt skede för att förhindra stora skogsbrandskatastrofer. Brandbevakningstornen byggdes på höjder med god utsikt över skogsområden. Det var framförallt på sommaren när det var torrt i markerna som någon skulle sitta på vakt i tornet och spana efter rök och eld för att i ett tidigt skede kunna larma de lokala brandkåren.

Under andra världskriget användes dessa torn till luftbevakning. Det var ofta Lottor, som i folkmun kallades tornsvalor, som höll utkik efter fientliga flygplan. Det här var före uppfinningen av radarutrustning som i Sverige började radars tas i bruk efter kriget.

Fotot med bevakningslottan är kopierat från boken Lottorna i samhällets tjänst, sid 147.

Efter kriget användes bevakningstornen under några år åter till att brandspana. På 1960-talet började brandspaning med flygplan komma igång och bevakningstornen avvecklades.

Brandbevakningstornet i Tomasboda byggdes i slutet av 1930-talet och revs i slutet av 1990-talet. Tomasbodatornet står förtecknat i en nationell lista över bevakningstorn. Det är noterat för torn från 1940. Tomasbodatornet var 13 meter

Stygga gossar...

eller den natten fingo de intet.....

Rune Eriksson, i Norra Billinge skrev följande berättelse.

Idag har jag varit i Örebro! Vad besvärligt det har blivit att hitta en parkeringsplats. Först två varv runt Stortorget, ingen tom p-ruta, sedan ett försök på Järntorget. Lika illa där också. Vid parkeringen på Slottsgatan såg jag två lediga rutor men där var flera som stod i kö före mej, så ett nytt försök på Stortorget igen. Efter tre varv runt torget lyckades jag kapa åt mej en plats och står här på Stortorget nedre del med en p-biljett i näven, när ja genom trafikbruset hör ljudet av en motorcykel längre upp efter gatan. Av någon anledning tittar jag upp och där bakom raden av parkerade bilar ser jag en gammal svart motorcykel med sidvagn komma tuffande och plötsligt flyter ljud och bild ihop och för ett ögonblick befinner jag mej på en annan plats och i en annan tid.

Platsen är rovåkern vid mitt föräldrahem i Prästtorp och tiden sådär 1937-38, alltså för 65-70 år sedan. Jag och min lekkamrat (idag skulle jag säga kompis men det ordet var nog inte uppfunnet då) höll på och gallrade rovor när vi hörde en motorcykel på andra sidan bäcken och där på den gröna tältplatsen tuffade en svart motorcykel med sidvagn fram. Den stannade nästan mittför där vi stod och två skinnklädda karlar klev av. När de fått av sej glasögon och skinnhuvor kände vi igen den ena karlen, det var samma "gubbe" som för ett par veckor sedan så bryskt motat bort oss från tältplatsen när vi råkat komma för nära motorcykeln. Den gången var det fest på dansbanan som låg strax intill men den här lördan var det ingen fest eller dans där så vi började få onda aningar. Var de ute efter bäcköringen måntro? Det hände då och då att det kom "stassare" och fiskade, ja man kan väl säga att de rovfiskade med massor av ståndkrok och det gillade vi inte. Våra farhågor skulle besannas. Ur sidvagnen lossades tält, sovsäckar, fotogenkök, filter och en

stora liggverandan.

Se så fint det var i trädgården säger Andrea och visar ett annat kort. Där sköterskorna står i den välansade trädgården.

Jag tycker att Andrea skrivit om en viktig del av bygdens och Sveriges historia. Det blev ett gediget arbete som fler borde få ta del av. Vi pratar om att hon ska visa av några av bilderna i samband med den kommande auktionen vid Hålahult. Medan jag, scannar in och skriver ut några av bilderna i storformat sitter Andrea och bläddrar i gamla nummer av *Berättelser från Förr och nu*. Andrea berättar. När jag var fyra år flyttade min familj hit till Kil från Örebro. När jag var barn hyrde vår familj Lilla gården i Frötorp och hade det som sommarställe. I våras när jag åter var på lilla gården, på vårmarknaden tyckte jag att det blivit fint, säger Andrea. Jag kommer ihåg att vi förr, när jag var barn, fick värma vatten när vi skulle tvätta oss i Frötorp.

högt och tillhörde i början Luftfartsinspektionen. Carl Anders Lindsten skriver i sin bok *Sevärt i Norra Kilsbergen* att Tomasboda ligger 298 meter över havet. Det var med tanke på den milsvida utsikten som tornet placerades där.

Viola berättar

Viola Olsson (f. Isaksson) uppväxt i Tomasboda berättar att hon minns när hennes far Karl Isaksson körde upp byggnadsmaterialet till tornet. Under andra världskriget var det soldater som skötte flygbevakningen. Soldaterna bodde i en liten förläggning som byggts för deras räkning i nära anslutning till tornet.

Under en period var det min bror Alvar som skötte brandbevakningen. Alvar var skogsarbetare och anställd av Örebro pappersbruk. Så kom de väl på att han skulle kunna hugga istället för att sitta i tornet. Meningen var att någon ungdom skulle kunna sitta i tornet, kantänka för en billigare penning. En syster till mig började sitta brandvakt. När hon på kvällen skulle klättra ner lyckades hon inte få upp luckan i golvet, till stegen nedanför. Hur hon än slet och drog satt luckan fast. Fader Karl var mycket höjdrädd. Till slut skulle far ändå klättra upp för att underifrån försöka trycka upp luckan. Far klättrade upp en bit. Sen tog rädslan överhanden och han klättrade ner igen. Efter ett tag klättrade han upp igen. Denna gång lite högre, innan han återvände till den trygga marken. Uppe i tornet satt jäntan, förmodligen både trött och hungrig. Efter flera vändor klättrade far till slut ända upp och puffade på luckan så han fick ner min syster, berättar Viola. Jag, var också höjdrädd och fick klättra upp en bit och ner igen. Efter ett tag tog man sig upp och ner som ingenting, säger hon.

Ulla Andersson berättar

En sommar arbetade jag om brandvakt i brandbevakningstornet i Tomasboda. Det var i slutet av 1950-talet, medan jag gick på utbildningen. På somrarna bodde jag hos min syster Endis i Kil. Pappersbruket skulle anställa en skolungdom som brandvakt i Tomasbodatornet och jag anmälde mig.

Skogvaktarn hade stämt möte med mig vid Skogatorp i närheten av Boxboda. Det var ju en bit att cykla från Kil. Jag som bara suttit med näsan över skolböckerna, hade inte så värst bra kondition och var trött redan när jag mötte gubben.

Han satt och väntade på mig och reste sig genast och började gå när jag kom. Jag kom mig inte för att säga att jag ville vila mig lite. Han travade som en älg genom skogen och jag snubblade efter nära att stupa men skämdes för att be den gamle mannen slå av lite på takten.

Så kom vi fram till Tomasboda-tornet. Där satte sig faktiskt farbrorn ner och tog av sig kepsen, och jag sjönk ihop på marken. Jag sneglade upp mot tornet. Det såg högt ut. Säkert 15-16 meter. Mätte han inte be mig gå upp tänkte jag. Det vill jag göra när jag är ensam. I min egen takt. Men nej. Du ska väl klättra öpp nu, sa skogvaktar'n. "Så jag ser att du törs." Det var bara att klättra det.

Tornet bestod av flera järnstegar hopfogade med varandra. Från översta stegpinnen till plattformen var det ett stort mellanrum. Man fick ta i för att svinga sig upp. Väl där uppe var ett trädäck med järnstaket runt om en tornkammare med fönster i alla väderstreck.

har inte fått lära oss något om vad sanatorium var för något eller om TBC. Jag visste inget om maj-blomman, eller att Hålahult var det första sanatoriet i landet som var till för alla inte bara för de rika.

Jag upptäckte att flera hade det trevligt under tiden de var på Hålahult, säger Andrea och visar kortet på alla som ligger på liggverandan. Det ser trevligt ut med läsning och gitarren som hänger på väggen.

Foto med patienter liggande på liggverandan på Hålahults sanatorium. Bilden från landstingets arkiv

Järnåldersgravarna

Vi har pratat länge. Precis när jag reste mig för att gå kom jag på att det ska finnas något fornminne i närheten. Jag frågar om Magnus vet något om det. Han berättar att det finns i trädgården bakom huset. Vi går runt huset och Magnus visar de tre högarna, varav en är krönt av en syrenberså och ovanpå en annan är barnens gunga. Jag ringde länsstyrelsen, sa Magnus. Det kom ut en och tittade och berättade att det är järnåldersgravar. Vi får inte schakta bort dem. Men det gör inget att syrenerna växer ovanpå. Så möts gammalt och nytt hos Magnus och hans familj.

Hålahult en bortglömd historia

Kerstin intervjuar Andrea Calmerfalk.

En dag i slutet av juli träffas vi. Andrea visar mig häftet hon gjort som projektarbete i gymnasiet inför studentexamen våren 2011. Under de två senaste terminerna har Andrea arbetat med: *Hålahult – En bortglömd historia*.

Andrea säger: Det var när jag hälsade på pappa, som idag bor i sysslomannens hus i Hålahult som jag såg det stora huset. Jag började undra varför det låg mitt ute i skogen. Jag visste att morfar hade varit sjuk och legat på sanatorium. Han tillfrisknade från TBC:n. Morfar dog när jag bara var 10 år gammal. Det var mamma som berättade att morfars far dog av TBC men barnen överlevde sjukdomen och att alla varit på Hålahult.

Jag började söka efter information om Hålahult och hittade mer och mer. Under resans gång redovisade jag vad jag

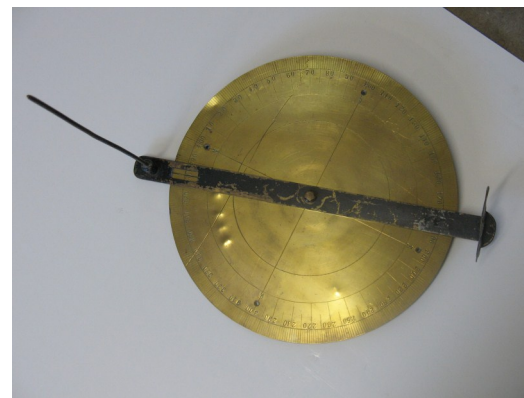
Med darrande ben stod jag så däruppe. Jag vågade inte titta rakt ner, utan lät först blicken svepa runt horisonten och sedan i allt snävare cirklar tills jag slutligen kunde se ner på gubben som satt där. Så skulle jag ner igen...

Nåväl jag blev anställd.

Jag skulle bo i den gamla militärbaracken. Den bestod av ett stort rum med våningssängar, ett rejält bord med bänkar av plank, ett pyttelitet kök med vedspis och en skrubben som förmodligen varit torkrum eller förråd. Det måste ha funnits ett uthus också, med dass och vedbod. Vatten hämtades i nåt slags grävt vattenhål en bit ner i backen.

Jag började med att såpskura baracken. Jag fick också köpa rutigt bomullstyg till gardiner på pappersbrukets bekostnad. Det blev riktigt mysigt där inne. Från en hundgård i Eker lånade jag en svart schäfer som sällskap och som skydd för trollden.

Om jag såg rök eller eld skulle jag ta ut riktningen med hjälp av ett instrument som jag tror kallades dioptör.

På fotot som vi fått från Brandhistoriska sällskapet visas en Brandpejl. På instrumentet finns också några tunna linor som inte syns så bra på bilden.

Sen skulle jag telefonledes meddela brandkåren. Det var Alvars privata telefon som användes. Varje morgon gick jag ner till Alvar och hämtade telefonen för att sen lämna igen den på kvällen. Vilket märkligt förfarande! Hur kunde Alvar gå med på det?

Jag hade också en bra kikare. Man såg t.ex. brandtornet i Silverhöjden. Där satt en man vakt. Det hände att han under långa innehållslösa dagar ringde och pratade bort en stund.

En kväll var det fest i baracken. Kyrkokören med respektive hälsade på. De hade ryggsäckarna packade med sill och potatis och andra godsaker. Vi åt och drack och sjöng både gudliga och mindre gudliga sånger tills solen gick upp.

Några dagar senare tittade Alvar in. Han undrade i förbigående om jag sett till några husdjur. Sådana hade förekommit under militärtiden. Jag trodde det var råttor han talade om. Råttor var det värsta jag visste. Men det var vägglöss han menade. Men, sa Alvar som såg min förskräckelse, Dom rökte ju här. Det finns inga kvar nu. Jag kunde inte släppa tanken på löss. Jag erinrade mig min fars historier om forna tiders timmerkojor där vägglöss, näst intill omöjliga att ta död på och som han sa, kröp fram ur sina gömslen på natten och satt en stund runt eldpallen och gäspade innan de anföll de tungt sovande skogshuggarna och sög deras blod. Huvuligen.

Tidigt morgonen därpå vaknade jag av att något bet mig ovanför ena knät. Jag rusade upp och undersökte britsen och hittade ett djur med bitmun och många ben. Vägglus!!! Jag rös.

Jag fångade in lusen i en tom tändsticksask och när dagen

Det har fått ta tid. Det är viktigt att inte ha för bråttom utan kunna fundera ut speciella lösningar. Jag gillar att gå och fundera. Förr i tiden var huset vitt.

För ett 20-tal år sedan tilläggsisolerades det och då målades huset rött. Det gick inte att gå tillbaka till det vita. Vi var vid Gysinge och fick tips på Faluröd ljus och lite gråaktiga knutar. Gulockran på fönstren fick vi också tips på av dem. Vi har valt att behålla de gamla fönstren med lösa innerbågar. Men fönstren var i dåligt skick och behövde göras i ordning. Länsstyrelsen hade en fönsterkurs som ägde rum i skolan i Kil. Jag deltog i den och lärde mig att själv renovera fönstren.

Foto på Magnus och Ann-Marie Berns hus i Norrbacka.
Huset kallas ibland i folkmun för Fiolspelarns.

Brandflyget

Efter bevakningen i torn, som Ulla Andersson berättade om började flygspaning efter brandhärdar. De flyger när SMHI meddelat att det är stor brandfara. Ser de något misstänkt rapporterar de vad de sett och var till SOS-alarmering. Staten slutade subventionera brandflyget år 2003. Här i länet är brandflyget tillbaka sen några år, säger Magnus.

Stor utbildningsverksamhet

En viktig del i brandförsvaret är det förebyggande arbetet. Magnus har tidigare arbetat mycket med utbildning. Han säger att bortemot 10.000 personer besöker brandstationen varje år. Allmänheten kan göra stor skillnad om var och en vet man kan göra själv vid en olycka eller brand.

Varför Kil?

Jag byter ämne och undrar hur det kom sig att familjen flyttat till Kil. Först bodde vi i en lägenhet. Men, vi ville ut, närmare naturen. Efter ett tag hittade vi ett litet hus i Eker. Vi bodde där ett tag men när vi började få barn blev det för litet. Sen började Ann-Marie jobba på Killevigge. Vi ville bo i Kilsbergskanten. En dag fick vi se en liten, liten radannons. Det gick inte genom någon mäklarfirma utan direkt. Vi slog till direkt och inom några dagar hade vi skrivit på kontraktet. Det är en gammal härlig kåk. När vi köpte fanns inget badrum, elektriska var bara en fas, ingen modern spis och så vidare. Man kan säga att det varit byggarbetsplats i 8-9 år men vi har inte ändrat något i stommen och inte byggt ut.

började bli så långt framskriden att jag vågade väcka syrran, ringde jag hem och beskrev krypet. Hon läste i uppslagsboken och vi kom fram till att det med säkerhet var en lus.

Samma kväll skulle "Backa boys": Byaspelmännen Gustaf Pettersson i Ålbroa och Johannes Ekström i Backa komma hem till henne. Hon spelade fiol ihop med farbröderna. Vi antog att de var gamla nog för att i sin ungdom ha sett en vägglus och jag skulle i nåder få komma hem med min tändsticksask och få lusen examinerad. Jag skulle få komma in. Inte hunden. Det begriper du väl att hunden har fullt med löss i pälsen, sa Endis.

Nu var då inte bara hunden och jag nerlusade utan hela kyrkokören. De hade ställt sina ryggsäckar i den där skrubben och naturligtvis hade lössen passat på att krypa ner. Jag vändades nåt ohyggligt dagen hela inför tanken på att behöva ringa runt till dem alla och berätta att de var smittade.

Så blev det äntligen kväll. Jag cyklade hem med min lushund och min lusask. Gustaf och Johannes var redan informerade om den förestående lusexaminationen, när jag ängsligt visade upp djuret i min tändsticksask. De fick sig ett gott skratt. Jag kan ännu se för mig hur Gustafs mage hoppade.

Fotot på vägglusen är nerladdat från

<http://sv.wikipedia.org/wiki/V%C3%A4gglus>

Det var en fästing!

Jag hade aldrig sett en fästing förut. Slika odjur fanns inte i min hembygd i Jämtland.

Oändligt lättad cyklade jag med min lusfria hund uppför backarna till Tomasboda.

Åke Willén sa, när Ulla berättat detta, att under hans tid i skogen, hörde han aldrig talas om någon som fick en fästing.

Fotot på fästing när nerladat från [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tick_male_\(aka\).jpg?uselang=sv110810](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tick_male_(aka).jpg?uselang=sv110810).

Den sommaren läste jag många romaner och fällade handdukar för hand, sa Ulla. Det var så som man skulle göra på den tiden. Några skogsbränder såg jag inte till. Bara en lada i Eker som brann efter ett blixtnedslag. Men då var min telefon ur funktion. Förresten antog jag att Ekersborna själva observerade branden och larmade släckningshjälp. Så jag fick aldrig chans att visa mig duktig.

Brandingenjör Magnus Bern

Kerstin intervjuade Magnus.

Magnus med familj bor i Norrbacka i huset som i folkmun kallas "Spelemannens". Ann-Marie arbetar på Killevigge och till hösten går de tre barnen, Tobias (11 år), Telma (9 år) och Stina (7 år) i skolan i Kil.

att våra fordon kan åka en annan väg om det blir uttryckning. Vi samarbetar med många olika. När det gäller sjön är det sjöräddningssällskapet och fiskarfolk. Med tanke på järnvägen samarbetar vi med banverket. När det gäller skogsbrand så är det skogsföretag. Det kan också handla om att få tag på helikopter med skogsbrandvan förare. Det är något helt annat att flyga på skogsbrand än att flyga omkring folk.

Mycket planering

Jag talar om det långa och svåra arbetet med att släcka branden i en ladugård i Latorp som Åke Willén, berättat om. Magnus säger att manskapet måste få vila och få fylla på. Hungriga och törstiga brandman gör inte bra jobb. Därför har vi med dricksvatten i bilarna. Ganska tidigt under ett uppdrag behöver vi börja planera för mat, bensin till motorsprutan, reservdelar och annat som kan behövas. Vi har i det närmaste färdiga inköpslistor på mat som vi kan handla i närmaste mataffär, eller så gör vi en beställning hos McDonalds.

Helikopter på uppdrag

<http://www.jamtlandsflyg.se/Gallerier/Brand/se-jgz%>

ett larm.

Magnus berättar att de har beredskap i genomsnitt var sjätte vecka. Då är räddningsledaren den operativt ansvarige på plats vid större insatser. Räddningsledaren bedömer hur många som behöver larmas in och taktiken i stort. Jag lägger mig absolut inte i detaljer hur brandmännen gör sitt arbete. Det kan de själva bäst.

Annat som kan ingå i räddningschefens arbete är att svara på telefonförfrågningar om något kan vara ett uppdrag för oss. Ett brandlarm från Strömpis inne i Örebro härom natten när jag hade beredskap, fick mig att åka in. Sen behövdes jag inte, men det vet man ju aldrig i förväg. Det är hela tiden olika frågor att ta ställning till. Häromdagen upptäcktes att några kor på en gård hade mjältbrand. Då var vi med och diskuterade. Vi har möten med polisen inför stora

händelser t.ex. fotbollsmatch, festival med mera som förväntas dra mycket folk. Det kan bli störningar på vissa gator. Om vi vet det i förväg kan vi planera så

Magnus iförd sin hjälm och uniform vid räddningsledarnas bil. Magnus Berns foto.

På bilden Stina, Magnus, Telma och Tobias. Samt familjens två hundar. Privat foto från familjen Bern

Det var brandbilen, "Räddningschef i beredskap", som stod parkerad nära Magnus hus som fick mig att stanna till och fråga Magnus om jag kunde få intervjua honom för hembygdsföreningens räkning. Visst, sa Magnus och vi kom överens om att höras av under sommaren. Jag ringde för att bestämma tid och lilla Stina svarade. Pappa är inte hemma, sa hon redigt. Jag undrade om hon kunde hälsa från mig, Kerstin Möller. Kan du skriva upp mitt nummer, frågade jag utan att veta att Stina ännu inte börjat skolan. Vänta jag ska hämta en penna sa hon och plitade sen på mina anvisningar ner mitt nummer. Magnus ringde och vi kom överens om att träffas samma kväll. Jag möttes av ungarna som hoppade i studsmattan och Magnus som leende hälsade mig välko-

men. Vi slog oss ner i trädgården och började prata på en gång.

När jag gick ut fanns det gott om jobb, berättade Magnus. Jag sökte bland annat till Örebro. Jag hade knappt satt min fot här. Första gången var anställningsintervjun och andra gången i början av 1990 när jag började här. Då låg brandstationen mitt i Örebro. På den tiden var det bara Örebro kommun. Idag ingår åtta kommuner. Totalt är det mer än 400 män och kvinnor. Cirka 100 är heltidsanställda. Sen finns det deltidanställda. De har jour var tredje vecka. Anspänningstiden, från larm tills första bilen kör ut får inte ta mer än 5 minuter. Ordet ansparing syftar på den tid det förr tog att spänna för hästarna. Det finns också brandvärn, som består av frivilliga som inte har någon formell beredskap. Vi har alltså andra förutsättningar än t.ex. polis och ambulans som vi samarbetar med. De består enbart av heltidsanställda. Vi finns ju ofta i närheten med våra 27 brandstationer med manskap som i regel är på sina olika jobb på hemorter.

Gammal brand vagn uppställd på Nerikes brandkår.

Brandingenjör

Vad gör du i jobbet? Jag är ansvarig för alla fordon, maskiner, verktyg med mera, det tekniska. I det vardagliga är jag chef för cirka 10 personer. Det är till exempel mitt ansvar att vårt eget utalarmeringssystem med basstationer och reservkraft fungerar i

Korsbefruktning, brandchefens idé

Jag sitter inte mycket på kontoret. Det är vår brandchefs idé, att vi som sysslar med inköp och dylikt även ska vara ute i den operativa vardagen. Det gäller även den ordinarie utryckningsstyrkan som förutom släckning arbetar med information, utbildning och förebyggande. Brandchefen tänker att det blir korsbefruktning när vi gör olika saker och att alla får nytta av att vi gör olika saker. I det operativa vet man aldrig i förväg. Vi försöker lära oss att ha beredskap för det nya, udda och oväntade. Magnus säger, med stolthet i rösten, vi känner att vi gör skillnad.

Jag berättar att jag tidigare som Lotta i hemvärdet i Fjugesta på 1990-talet fick larma in hemvärdet för att hjälpa till vid en stor brand på en mosse. Andra Lottor kokade kaffe och bredde smörgåsar. Ja, säger Magnus, det går inte lång stund förrän man måste fylla på.

Räddningschef i beredskap

Jag ingår tillsammans med fem kollegor i "Räddningschef i beredskap", säger Magnus. Det är just den, bilen jag sett när jag kört förbi Magnus hus till eller från Kjells och mitt hem i Brunnstorp. Magnus ler lite och säger att folk kanske undrar, när han åker med brandkårens bil för att handla i Kil. Men jag måste ju snabbt kunna ta mig till platsen för